

Wel gezocht, maar geen gejammer in de Paaskerk

‘Komm, du süße Todesstunde’, BWV 161

Op zondag 30 oktober aanstaande geeft de Bach Cantorij Baarn onder leiding van Bas Ramselaar voor het eerst een uitvoering van cantate 161 met de bitterzoete titel Komm, du süße Todesstunde.

De bijbehorende interkerkelijke dienst in de Paaskerk, waarin emeritus predikant René van den Beld voorgaat, begint om 19.30 uur. Eminente solisten treden aan: Elsbeth Gerritsen, alt en Falco van Loon, tenor.

In de reguliere orkestbezetting dit keer geen hobo's maar blokfluiten. Organist is Henk van Zonneveld.

BWV 161

Cantate 161 is een van Bachs vroege cantates, geschreven tijdens zijn verblijf in Weimar op een tekst van de Weimarer hofdichter Salomo Franck. De eerste uitvoering dateert van 27 september 1716.

Wat meteen opvalt is het ontbreken van een openingskoor. De cantate opent met een zuchtende altaria, het titelnummer van deze cantate Komm, du süße Todesstunde en daarmee komt Bach direct tot de kern van de boodschap. Los van deze uitnodigende tekst klinkt in de versie van 1716 de voor Bachs tijdgenoten overbekende koraalmelodie Herzlich tut mich verlangen nach einem sel'gen End in de orgelpartij. Een stervenskoraal. Voor de toehoorders van toen gesneden koek, maar in onze 21ste eeuwse oren alleen nog herkenbaar als de melodie van O Haupt voll Blut und Wunden die in Bachs Matthäus Passion wel vijf keer in verschillende toonaarden klinkt. In een latere versie uit Leipzig laat Bach de sopranen dit stervenskoraal op tekst zingen. Dat is aanstaande zondag ook het geval.

De melodie keert niet alleen terug in het slotkoraal, maar is ook terug te vinden in de thematiek van de beide aria's en het koor in deel 5 van BWV 161. Het geciteerde koraal vormt als het ware de ruggengraat van deze cantate vol doodsverlangen, waarin de wrang schurende maar toch zachte blokfluiten (flauti dolce) een onmisbare rol spelen.

ARS MORIENDI of de kunst van het sterven

Laten we één ding voorop stellen: Bach was vast geen tobberig of zwaarmoedig mens. Eerder een hardwerkend musicus met een intensief gezinsleven, to put it mildly.

Toch speelt dood of sterven in 30 van de 200 overgeleverde cantates van zijn hand een centrale rol en in talloze andere cantates op z'n minst een niet te missen bijrol. Maar het is met een 21ste bril op dat wij dit zo opvallend vinden. In Bachs tijd was de dood bijna vriend aan huis. Een bittere realiteit, veel zichtbaarder en gruwelijker dan wij ons nu kunnen voorstellen, de zogenaamde Arabische lente en alle oorlogsgewoel op groter afstand ten spijt. Bach 'predikt' in zijn muziek geen variant van wufte wereldverachting, maar eerder een vergaand relativiseren van het aardse leven. Het perspectief is de hemelse vreugde en rust waarbij dat aards tranendal in het niet verzinkt: hier ellende – daar rust en volmaaktheid. De figuur van Jezus, de heiland dat wil zeggen hij die alles weer heel zal maken, is daarbij letterlijk van cruciale betekenis.

Het gaat in de cantateteksten en de noten van Bach dus niet om het doodsverlangen op zich, maar om het verlangen naar dat betere leven dat via het sterven, als was het een poort naar het hemelrijk, kon worden bereikt. Zo bezien is de dood eerder een uitweg dan een gruwel. Het is een zienswijze die in de loop van de 19de eeuw onder invloed van de Romantiek uit beeld

raakt en die wij vanaf het midden van de 20ste eeuw zachtjes aan helemaal om zeep hebben gebracht.

De antieke christelijke oefening sinds de oudheid, de ars moriendi, de kunst van het sterven en de voorbereiding daarop tijdens dat ene leven dat je hebt... ja, wat weten we daar nog van?

Bach kennen wij natuurlijk niet buiten zijn muziek. Nergens sentimenteel is zijn muzikale taal, maar bijna duivels (of - zo u wilt – goddelijk) doorkneed in die andere antieke wetten, de retorica en de leer der affecten, is hij als geen ander componist in staat dood en (eeuwig) leven in troostende en bemoedigende muziek te vertalen. En dat horen wij 21ste eeuwers nog verduveld goed.

Komm, du süße Todesstunde

Laat de titel u niet afschrikken. Deze cantate geldt als een van Bachs allermooiste.

Echt, je kunt er donder op zeggen, is de dood in het spel, dan is Bach in zijn element en compositorisch op z'n best. Al was het alleen al in dat prachtige altrecitatief (deel 4) waarin tekst en muziekuutbeelding een subliem hoogtepunt van de cantate vormen. Hoor de slagen in de laatste twee maten!

Hoe bevrijdend klinkt daarop dan de aller vrolijkste stervensmuziek denkbaar, vol dartelende doodsklokjes (blokfluiten) en op onsterfelijkheid afstevende, opgewekte koorzang.

Woahh... dat is nog eens binnen komen.

Het ernstige slotkoraal zet ons weer met beide benen op aardse grond maar wel met een knipoog naar die hemelse vreugde.

Misschien toch nieuwsgierig geworden naar de verborgen kracht van deze 18de eeuwse noten? Dat relativeren tot in het oneindige? Geen nood: de kerkdeuren van de Paaskerk staan zondag 30 oktober vanaf 19.15 uur wagenwijd voor u open.

Verzoeken dit vignet bij het artikel te plaatsen en –indien mogelijk– foto's van de vocale solisten (zie bijlagen)